

Da kvinderne fik valgret

af Thomas Norskov Kristensen

I år er det 100 år siden, kvinderne fik kommunal valgret. I den anledning kastes et blik tilbage i historien på den tidlige demokratiseringsproces i Danmark og på kvindernes repræsentation i Thisted Byråd fra 1909 til 1966.

Det er i de færreste kommuner, at borgmesteren færdes i stiletter og nederdel. Selvom kvinderne har haft stemmeret i 100 år og udgør omkring halvdelen af de stemmeberettigede borgere i Danmark, er der i dag kun otte kvindelige borgmestre ud af landets i alt 98. Faktisk har der kun været 95 kvindelige borgmestre og 13 kvindelige sognerådsformænd i de 100 år, kvinderne har haft valgret. Unægtelig ikke mange når man også tager i betragtning, at der frem til kommunesammenlægningen i 1970 var over 1.000 kommunalråd.¹

Ligesom i resten af landet har mændene siddet på magten i Thisted. Kun én kvindelig borgmester har kommunen haft, og det var Ruth Scharling i perioden 1994-1997. Kvindelige byrådsmedlemmer har der været flere af, og denne artikel har til formål at beskrive kvindernes kamp for valgret samt at undersøge hvem og hvor mange kvindelige byrådsmedlemmer, der blev valgt til byrådet i perioden fra 1909 til 1966.² En sammenlignende undersøgelse af den kvindelige repræsentation i Thisted Byråd og et par af de omkringliggende sognekommuner ville have været interessant. En sådan undersøgelse vil imidlertid kræve meget omfattende kildestudier i de sognekommunale arkiver.

›Demokratiske valgregler‹ og den kvindelige vækkelse

5. juni er en festens dag i Danmark. Netop denne dag fejrer vi årsdagen for Grundlovens

og demokratiets indførelse, men det demokrati, som vi har i dag, har udviklet sig markant fra det demokrati, som enevælden under pres fra borgerskabet indførte i 1849. Hvor vi i dag opfatter politik som kampen om fordeling af samfundets ressourcer, var politik i demokratiets vugge også en kamp mellem hvem, der skulle have adgang til den magtbase, som den politiske styring udgjorde.³ Den demokratiske udvikling kan derfor karakteriseres som en kamp mellem dem, som gennem stand, privilegier og tradition har haft indflydelse og medbestemmelse, og dem der kræver ret til medindflydelse og medbestemmelse. Kampen var båret frem af den franske revolution og oplysningstidens idealer om frihed og lighed.

Efter demokratiets indførelse med Grundlovens vedtagelse i 1849, ville Rigsdagen bringe valgreglerne til kommunalrådene⁴ i trit med Grundlovens demokratiske principper. Det betød i grove træk, at alle skattebetalende mænd over 25 år fik stemmeret.⁵ Datidens privilegiedominerede demokratiske valgregler ser med nutidens øjne ikke videre demokratiske ud. Store befolkningsgrupper var helt afskåret fra at tage del i folkets styre. Kvinderne, som udgjorde ca. halvdelen af befolkningen, havde sammen med de fire f'er »fallenter, fattige, fjollede og folkehold« således ikke stemmeret. I forbindelse med grundlovsforhandlingerne udtrykte den nationalliberale A. F. Krieger sig således om emnet: »Overalt erkender man jo saaledes, at Umyndige, Børn, Fruentimmer,

Forbrydere ikke bør have Valgret.»⁶ Kriegers udtalelse viser datidens holdning til valgretten og deltagelse i demokratiet. Demokrati var i udgangspunktet den ideelle styreform, men deltagelsen i den demokratiske beslutningsproces skulle forbeholdes de personer, som betalte den skat, der finansierede udgifterne. Derfor var blandt andre kvinderne, som for langt størstedelen ikke var selverhvervende, ikke berettiget til at have valgret.

Det var ikke kun politisk, men også juridisk, at kvinderne i mange henseender blev anset som umyndige og dermed underlagt manden. Kvindernes ansvar lå i hjemmene, og det var ikke deres opgave at have en mening om samfundsforhold.

Den kvindelige vækkelse og valgretten

Et oprør skal have en inspirationskilde oftest i form af en tanke. Som andre oprør begyndte den kvindelige vækkelse i litteraturen. Med inspiration fra udlandet udkom der allerede i 1850'erne flere dansksprogede værker med tanker om kvindefrigørelse såvel åndeligt som fysisk. Kvinderne skulle basalt set have de samme muligheder som mændene. Med Georg Brandes' oversættelse af John Stuart Mills⁷ *The Subjection of Women* (*Kvindernes Underkuelse*, 1869) blev der for alvor båret brænde til bålet. Det litterære tankegods blev en betydelig forudsætning for den kvindelige vækkelse, idet litteraturen kom til at udgøre en stærk referenceramme for kvindernes krav om rettigheder.

Det ideologiske tankegods var støbt, men kvindernes krav havde svært ved at vinde gehør. Midlet til at nå ud til magthaverne var organisering i stærke enheder, og hjælpen var ikke mange år væk. Samfundsomvæltningerne, som for alvor brød frem i 1870'erne med den stigende urbanisering, medførte magtkampe

mellem de privilegerede klasser og den bredere befolkning. Pøblen ville med »det moderne gennembruds«⁸ optimisme udnytte de nye muligheder inden for bl.a. uddannelse til at blive en del af folket på lige fod med borgerskabet. Det førte til en hidtil uset organisering af de forskellige interessegrupper.

Helt i tidens ånd forsamlede kvinderne sig også. I 1871 blev det borgerlige Dansk Kvindesamfund etableret, og året efter forsamlede de kvindelige arbejdere sig i Organiseringen af kvindelige Arbejdere. Kampen bar frugt på mange områder. Frem til århundredeskiftet opnåede kvinderne således mere ligestilling på bl.a. de retlige, sociale og uddannelsesmæssige områder, hvor man eksempelvis fik adgang til universiteterne i 1877 og i 1899 ret til at stifte gæld.⁸

Valgretsspørgsmålet blev efterhånden det centrale emne for ledelsen af kvindebevægelsen. Den kvindelige magtelite så det som en afgørende anerkendelse af kvinders rettigheder, at de havde lige stemmeret med mændene. Troen på, at det kunne lade sig gøre, kom udefra. I lande som Sverige (1862), England (1869) og visse stater i USA (1869) havde kvinderne opnået hel eller delvis valgret. Alligevel var det først i 1886, at Dansk Kvindesamfund via Vestres Fredrik Bajer, som var gift med kvindesamfundets leder Mathilde Bajer, fremsatte det første af flere forslag i Folketinget om kvinders valgret til kommunevalgene. Alle forslagene blev stemt ned i det konservative Landsting. Modstanderne mente, at hvis man åbnede det politiske liv for kvinderne, ville man rive dem væk fra familien.

Omkring århundredeskiftet opstod flere nye kvindeforeninger med valgretskravet som det eneste punkt på dagsordenen. Foreningerne sluttede sig i 1907 sammen i Landsforbund for kvindelig Valgret, som efterhånden omfattede 160 enkeltforeninger med 11.000 medlemmer, og udgav bladet Kvindevalgret.

Kvindeforeningerne håbede på, at den politiske forandring i 1901 med mindretalsparlamentarismens indførelse og indsættelsen af en venstre-regering ville bringe valgret til kvinderne. Derfor fremsatte Danske Kvindeforeningers Valgretsudvalg i 1901 forslag om, at kvinders valgret blev behandlet, men de måtte skuffet konstatere, at emnet ikke lå højt på den nye regerings prioriteringsliste.⁹

Når kvinderne ikke kunne tage det store skridt at få valgret i 1901, måtte de lade sig nøje med små skridt for at nå målet. Lidt efter lidt opnåede de valgret til de nyoprettede menighedsråd (1903), enker med skolebørn fik valgret til skolekommissionen (1904), kvinderne fik mulighed for at blive udpeget til værgerådene (1905) samt til hjælpe-kasserne (1907). Sejrene kan synes begrænsede, men må på den anden side ikke undervurderes, da kvinderne på denne måde ad bagvejen fik mulighed for at

bevise, at de både var egnede til at bestride offentlige hverv og gennem stemmeafgivelsen viste interesse for offentlige problemstillinger.

I 1908 fremsatte regeringen et valgretsfor-slag, som udover at give kvinderne valgret til de kommunale råd også afskaffede den privilegerede valgret.¹⁰ Forslaget blev med nød og næppe vedtaget, idet to af Højres militærtilknyttede landstingsmedlemmer, som kunne vælte forslaget, undlod at stemme for derved at forbedre mulighederne for at få en ny forsvarsordning vedtaget. Sådan er politik ofte speget.

Thisted Amtsavis var stærkt utilfreds med vedtagelsen: »Middelstanden paa Landet og i Byerne, som hidtil har baaret den kommunale Udvikling og jævnt og sindigt styret fremad, vil i Løbet af nogle Aar være sat fuldstændig ud af Spillet uden anden Ret end den at have en magtesløs Repræsentation i vore kommunale Raad, men med en saa meget mere tyngende Pligt til

Store Torv under Folketingsvalget i 1906. Læg mærke til kvinderne som står på behørig afstand fra klumpen af mænd. Der skulle gå to år, før kvinderne kunne deltage i politik. (Lokalhistorisk Arkiv).

at betale de socialistiske Experimentere, som et besiddelsesløst Flertal gennem sine Repræsentanter måtte finde paa at anstille uden Risiko for selv at mærke Svien gennem forøget Skatteudskrivning.«¹¹ Avisens skarpe kommentarer var et sigende udtryk for den bekymring, som mange i Højre havde. Det drejede sig om konsekvenserne af afskaffelsen af den privilegerede valgret. Nu var der en risiko for, at det ikke længere var de skatteydere, som betalte størstedelen af kommuneskatten, der afgjorde, hvad kommunen skulle bruge den til. De konservative måtte med gru sande, at kommunerne for fremtiden kunne styres af folk, som ingen erfaring havde med at forvalte andres penge.

Det var ikke alle, som delte den konservative bekymring. På Askov Højskole blev kvindernes valgret fejret på behørig vis. Således kunne en kvindelig elev berette: »Bravo! Er det ikke morsomt. Fru Appel sagde os det i Gymnastiktimen Kl. 5, og I kan tro, der blev Glæde. Fru Appel foreslog, at vi i den Anledning skulde sende en »Raket« op med Ønsket om, at vi maatte benytte denne Valgret godt. Det var vi med paa. »Raketen« bestod i, at vi med Fru Appel i Spidsen først klappede i Hænderne, saa slog os paa Knæene og saa trampede i Gulvet og til sidst rakte Hænderne i Vejret og raabte et dundrende Hurra.«¹²

Kommunalvalgene i Thisted 1909-1966

I de følgende afsnit vil der på baggrund af studier i venstreavisen Thisted Amts Tidende og den konservative Thisted Amtsavis blive foretaget en undersøgelse af, hvor mange kvinder der fandt plads i det traditionelt konservativt styrede byråd i Thisted i perioden fra 1909 til 1966. Valgresultater og valglister er gennemgået for samtlige byrådsvalg i perioden.

Kandidatens valglisterplacering var af stor betydning for muligheden for at blive valgt. Valglisterne blev oftest sammensat efter en

demokratisk afstemning på de respektive partiers opstillingsmøder, hvor kun partimedlemmerne havde stemmeret. Ville man sikre sig en god placering og dermed også en god mulighed for at blive valgt ind i byrådet, skulle man altså have mange støtter på opstillingsmøderne.

Byrådsarbejdet var ikke den eneste mulighed, kvinderne havde for at få indflydelse på den kommunale forvaltning. Fra 1907 kunne de bl.a. få plads i hjælpe-kassernes bestyrelse. Tidligere havde kommunalrådet administreret fattigvæsenet, men i takt med at flere folk flyttede til byerne, steg kommunalrådets arbejdsbyrde bl.a. grundet det stigende antal fattiglemmer og arbejdsløse. For at mindske arbejdspresset blev selvstændige hjælpe-kasser med egen bestyrelse oprettet i 1907 med det formål at håndhæve Hjælpekasseloven. Hjælpekassernes opgave var midlertidigt at støtte værdige trængende, eksempelvis arbejdsløse, i deres bestræbelser for at ernære sig uden hjælp fra fattigvæsenet. Samme år vedtog Rigsdagen i øvrigt loven om anerkendte arbejdsløshedskasser.

Det sociale arbejde ansås traditionelt for et område, hvor kvinderne havde specielle kompetencer, og derfor faldt det måske mere naturligt for kvinderne at lade sig opstille til hjælpe-kassevalgene. Mange kvinder fik plads i hjælpe-kasserne og derigennem indirekte indflydelse på den kommunale forvaltning uden at være medlem af byrådet.¹³

Kommunalvalgene 1909-1917

Valget i 1909 indvarslede en ny epoke. Kvindernes valgret medførte, at vælgerskaren blev betydelig forøget, idet 62% af alle kvinder over 25 år på landsplan havde valgret i 1909, et forhold, som kunne ændre den politiske og kønsmæssige sammensætning i byrådene markant.¹⁴ Til Thisted Byråd skulle der i perioden 1909-1917

	Højre / De konservative	Venstre	Social- demokratiet	Indre Mission (Højre-liste)	Beværterne (Højre-liste)	Det Radikale Venstre
1909	8 mænd, 2 kvinder	6 mænd, 2 kvinder	6 mænd, 1 kvinde	Ikke opstillet	Ikke opstillet	Ikke Opstillet
1913	6 mænd, 1 kvinde	7 mænd, 1 kvinde	7 mænd	6 mænd, 0 kvinder	5 mænd	Ikke Opstillet
1917	8 mænd, 2 kvinder	8 mænd	9 mænd	6 mænd	Ikke opstillet	4 mænd

Tabel 1: Opstilling af kandidater på valglisterne i perioden 1909-1917 efter køn

vælges 11 folkevalgte medlemmer, mens det 12. byrådsmedlem var den kongeligt udpegede borgmester (Emil Bloch fra 1907-1911 og A. T. Conradt-Eberlin fra 1911-1917).¹⁵

I Thisted tydede det på, at byrådet ville få kvindelige medlemmer efter valget i 1909. Således var fem ud af de 25 opstillede kandidater kvinder, og hver af de tre opstillede partier havde kvinder på listen. To kandidater var højt placeret på valglisterne. Foredragsholderske Bertha Nielsen var opstillet for Socialdemokratiet på en næsten sikker plads som nr. 2, mens lærerinde frk. Marie Preuss på Venstres liste var stillet op som nr. 3. Grundet deres placering på opstillingslisterne var de kvindelige højrekandidater Ingeborg Tolderlund (nr. 8) og Christensen¹⁶ (nr. 10) samt venstrekandidaten fru Kirkegaard (nr. 7) uden mulighed for valg.

Thisted Byråd fik sine to første kvindelige byrådsmedlemmer. Bertha Nielsen fik et af Socialdemokratiets tre mandater, mens frk. Marie Preuss fik et af Venstres tre mandater. Alle fem konservative mandater blev besat af mænd. Det var to stærke kvinder, thistedboerne havde valgt ind. Bertha Nielsen var som foredragsholder kendt for sine skarpe holdninger, mens frk. Preuss qua sit job var en respekteret person. De var begge kendte borgere i byen.

Til trods for at Thisted Byråd for første gang havde kvindelige medlemmer, var der ingen af dagbladene, som reflekterede nærmere over,

hvilken betydning det havde for demokratiet. Hovedforklaringen er, at aviserne ikke interesserede sig synderligt for det næsten upolitiske byrådsarbejde, hvor mange beslutninger blev vedtaget uden større diskussion. Endvidere havde byrådets arbejde såsom skatteligning og anlægsarbejde ikke menigmands interesse, hvilket også afspejlede sig i den efter nutidige forhold lave valgdeltagelse, som ved de første valg var nede omkring 65-70%.¹⁷

Ved valget i 1913 genopstillede Venstres byrådsmedlem frk. Preuss som nr. 3, og Højre opstillede fru Gyber som nr. 8. Byrådsmedlem Bertha Nielsen genopstillede ikke for Socialdemokratiet.¹⁸ Frk. Preuss' placering gav gode muligheder for genvalg i og med, at Venstre ved sidste valg havde fået tre mandater, mens fru Gyber må betegnes som fyld på listen.

Byrådsvalget var specielt, fordi der i Thisted var flere stemmeberettigede kvinder end mænd. Dette forsøgte Thisted Amts Tidende at udnytte: »Der er i den forløbne Valgperiode af Venstres Repræsentanter udført et betydeligt Arbejde i Byraadet, og da den eneste hidtil opstillede Kvinde, Lærerinde Frk. Preuss, findes paa Venstres Liste, tør man sikkert gaa ud fra, at mange Kvinder vil gaa sammen med Venstre for, at denne Liste kan faa et smukt Stemmetail.«¹⁹

Opfordringerne fra Thisted Amts Tidende medførte større polemik med den konservative Thisted Amtsavis, som i skarpe vendinger angreb Venstres valgmetoder: »Når Tidende

Lærerinde Marie Preuss (tv.) her sammen med kollegaen Mariane Bjørndal. Frk. Preuss sad i byrådet for Venstre i perioden fra 1909 til 1913. Hun var ansat på Borgerskolen i Thisted, som hun grundet alder tog afsked fra i 1920. Herudover var hun engageret i Dansk Kvindesamfund. (Lokalhistorisk Arkiv).

endvidere gaar ud fra, at mange Kvinder vil gaa sammen med Venstre, for derved at sikre Frk. Preuss Genvalg, er det en udsøgt Haan mod de kvindelige Vælgere, thi derved tilkjendegiver Bladet, at det mener, at de kvindelige Vælgere ikke har mere Forstaaelse af Valgets betydning, end at de lader sig friste til at stemme paa Frk. Preuss, blot for hun er en Kvinde og uden hensyn til, om Frøkenen repræsenterer de Anskuelse, som de paagjældende kvindelige Vælgere regner for sine.«²⁰ En af grundene til interessen var naturligvis, at Venstre ville mobilisere og kapre kvindelige vælgere, som for første gang var i flertal i Thisted.²¹

Valget gik på ingen måde, som Venstre havde forventet. Man formåede ikke at mobilisere de kvindelige vælgere, idet næsten halvdelen blev hjemme i den senere så berømte sofa.²² Venstre mistede et mandat til de konservative, og frk. Preuss blev ikke genvalgt. Hermed var Thisted uden kvinder i byrådet. Thisted Amts Tidende beklagede frk. Preuss' afgang, idet hun var »blandt de dygtigste i Byraadet, og fordi hun som Kvinde har bedre Forudsætninger for at udføre det humane Arbejde end Mændene.«²³

Ved valget i 1917 havde Venstre tilsyneladende glemt sin holdning til kvinders evner ud i humant arbejde, for partiet opstillede ingen kvindelige kandidater. Eneste parti med

kvinder på listen var Højre, som opstillede lærerinde Mette Agerholm (nr. 6) og fru lærer Spanggaard (nr. 10). Ingen af de to kandidater kunne forvente valg, da Højre i så fald skulle have en markant mandatfremgang fra de fire, som de fik ved sidste valg.

De borgerlige dagblade var tavse om udsigten til endnu en periode uden kvinder i byrådet, hvilket var underligt, når det blot var to år siden, at kvindernes valgret til Folketinget havde skabt en nærmest euforisk stemning. Valget rummede ingen overraskelser med hensyn til kvindelig repræsentation i byrådet, som for anden periode i træk udelukkende kom til at bestå af mænd.

Kommunalvalgene 1921-1929

Valget i 1921 var indledningen på en ny periode for det kommunale selvstyre. Konsekvenserne af retsreformen i 1919 var bl.a., at embedet som kongelig udvalgt borgmester blev nedlagt. Det indebar, at vælgerne for første gang skulle afgøre, hvilket parti og kandidat der skulle have mandat til at lede byen. Som følge af en større opgavebyrde blev antallet af byrådsmedlemmer udvidet fra 11 til 15. Perioden blev kendetegnet ved fraværet af kvindelige kandidater.

Ved valget i 1921 var blot tre ud af 47 af de opstillede kandidater kvinder, og kun to ud af de fem opstillede lister havde kvinder på kandidatlisten. De konservative opstillede igen

fru Spanggaard og Mette Agerholm (nr. 7 og 13), mens Venstre opstillede frk. Lauritsen (nr. 7). Alle tre måtte betragtes som fyld på opstillingslisterne. Heller ikke op til dette valg gjorde aviserne en særlig indsats for at promovere de kvindelige kandidater, og forventeligt blev ingen af dem stemt ind i byrådet.

Ved valget i 1925 var der blot opstillet to kvinder ud af 45 kandidater. Aldrig tidligere havde forholdet mellem antal kvinder opstillet og antal kandidater været mere skævt. For Venstre var den afgående borgmester A. M. Aabergs plejedatter, sygeplejerske frk. Karen Aaberg, opstillet som nr. 4, men med Venstres blot tre mandater ved sidste valg var der ikke stor sandsynlighed for, at hun blev valgt. Den blev yderligere svækket af en ændring af valgloven, som medførte, at vælgerne nu også kunne stemme på partilisterne, og at listestemmerne tilfaldt de mandater med flest personlige stemmer. Indre Missions første kvindelige kandidat sekretær Cathrine Nielsen (nr. 7) var også med som fyld på listen. På grund af byrådsarbejdets til tider nærmest upolitiske karakter var valgkampen ikke interessant stof for aviserne, og derfor bragte de ikke andet end opstillingslisterne.

For fjerde periode i træk var Thisted Byråd uden en kvindelig repræsentant. Frk. Aaberg fik et flot valg med 108 personlige stemmer, hvilket var betydeligt flere end nr. 2 tømrermester Kjellerup og nr. 3 avlsbruger Fr. Petersen på Venstres liste, men grundet listestemmer

	Konservative	Venstre	Social-demokratiet	Det Radikale Venstre	Indre Mission (Højre-liste)	Det Uafhængige Venstre
1921	13 mænd, 2 kvinder	9 mænd, 1 kvinde	14 mænd	3 mænd	5 mænd	Ikke opstillet
1925	12 mænd	7 mænd, 1 kvinde	14 mænd	3 mænd	7 mænd, 1 kvinde	Ikke opstillet
1929	15 mænd	6 mænd, 1 kvinde	13 mænd, 1 kvinde	2 mænd, 1 kvinde	Ikke opstillet	1 mand

Tabel 2: Opstilling af kandidater på valglisterne i perioden 1921-1929 efter køn.

Thisted Byråd samlet til møde i 1925 i en periode, da ingen kvinder var medlemmer. (Lokalhistorisk Arkiv).

blev Kjellerup og Petersen sammen med spidskandidaten Th. Thomsen valgt.

I 1929 var der opstillet tre kvindelige kandidater for tre forskellige partier, men de var alle opstillet så langt nede på listerne, at de ville få meget svært ved at blive valgt. Således var frk. Aaberg nr. 6 på Venstres liste, enkefru Mathisen nr. 7 på Socialdemokratiets liste og fru godsekspeditor Nielsen nr. 3 på den radikale liste. De konservative havde opfordret Dansk Kvindesamfund til at finde en kandidat, men ingen kvinder ønskede at stille op.²⁴

Trods sin dårlige placering blev Karen Aaberg fremhævet i avisen. Hun havde oparbejdet en fremtrædende offentlig profil og havde ved sidste valg fået mange personlige stemmer. Hun var et kendt ansigt i byen, engageret i socialt arbejde som medlem af hjælpe-kassens bestyrelse og en kvinde med kontante meninger.

Med andre ord en kandidat som mange borgere kunne identificere sig med. Det var derfor naturligt, at en række lokale venstrekvinder i Thisted Amts Tidende opfordrede andre til at stemme på Karen Aaberg: »En Kvinde gaar ikke fejl i Byen, hvis hun stemmer paa en Kvinde. Byraadets Arbejde er i overvældende Grad blevet socialt Arbejde, hvor vi trænger til, at Moderinstinkt kan gøre sig gældende. Derfor behøver Kvinderne ikke være i tvivl. Kvinde, stem på Kvinde.«²⁵

Thisted Amtsavis kunne ikke lade sådanne opfordringer passere uden svar. Amtsavisen kopierede næsten sin 1913-retorik ved at hævde, at kvinderne ikke skulle lade sig lokke til at stemme på en kvinde på en anden liste, men i stedet stemme efter deres politiske overbevisning.²⁶ De to aviser enedes dog om at gøre fælles front mod de »socialistiske eks-

perimenter», som ville medføre højere skatter ved at appellere til husmoderens kamp for at få husholdningspengene til at slå til.

Valgresultatet talte for sig selv. Thisted stod for femte periode i træk uden kvindelig repræsentation i byrådet. Frk. Aaberg fik, sin placering til trods, et fornuftigt valg med tredje flest stemmer på Venstres liste, men da partiet tabte et af sine tre mandater til den uafhængige Venstreliste, blev hun ikke valgt.

Kommunalvalgene 1933-1946

Selvom det var 25 år siden, at kvinderne havde opnået kommunal valgret, var der ikke så meget at fejre for kvindevalgretsforkæmperne i Thisted. Der havde blot været to kvindelige byrådsmedlemmer, frk. Marie Preuss og Bertha Nielsen, og det var efterhånden så længe siden, at de færreste kunne huske dem.

I tiden omkring valget i 1933 skete markante samfundsændringer, som også fik betydning for kommunalstrukturen. Det internationale børskrak og den deraf følgende finanskrisen med stigende arbejdsløshed og social ulighed tvang Stauning-regeringen til at gribe ind. Efter svære politiske forhandlinger vedtoges Kanslergadeforliget, som bl.a. medførte en omstrukturering af socialvæsenet. Det betød bl.a.,

at kommunerne oprettede en socialforvaltning med faste embedsmænd ansat. Det nye forvaltningsområde indebar til gengæld nedlæggelse af hjælpe-kasserne, hvis bestyrelse kvinderne traditionelt var rigt repræsenteret i. De kvindelige medlemmer af hjælpe-kasserne stod hermed til at miste et offentligt hverv, hvilket kunne bidrage til en yderligere kønsmæssig skævvridning af den demokratiske repræsentation. 1933-valgets betydning for den demokratiske repræsentation må ikke undervurderes.

For første gang siden 1909 var der dog en reel mulighed for, at Thisted Byråd fik et kvindeligt medlem. På Venstres liste 2 var der gode muligheder for, at Karen Aaberg (nr. 2) blev stemt ind. Antallet af personlige stemmer ville afgøre, om nr. 5 på de konservatives liste, trikotagehandler frk. Marie Hansen, og Socialdemokratiets nr. 7, Karen Tange Larsen, ville komme ind, mens fru godsekspeditor Nielsen fra Det Radikale Venstre var uden mulighed.

De kvindelige kandidater fik generelt mere spalteplass i aviserne end tidligere, hvilket i høj grad skyldtes de to foromtalte forhold: jubilæum for kvindernes valgret og nedlæggelsen af hjælpe-kasserne. Næsten en måned inden opstillingsvalgene bragte Thisted Amts Tidende den første opfordring til kvinderne om at bruge deres valgret, og i en senere artikel satte folketingsmedlem Inger Gautier²⁷ i an-

	Konservative Folkeparti	Venstre	Socialdemokratiet	Det Radikale Venstre	Danmarks Kommunistiske Parti (DKP)
1933	14 mænd, 1 kvinde	V1: 6 mænd V2: 4 mænd, 1 kvinde	14 mænd, 1 kvinde	4 mænd, 1 kvinde.	Ikke opstillet
1937	14 mænd, 1 kvinde	7 mænd, 1 kvinde	14 mænd, 1 kvinde	4 mænd, 1 kvinde	Ikke Opstillet
1943	13 mænd, 2 kvinde	5 mænd, 1 kvinde	14 mænd, 1 kvinde	4 mænd, 1 kvinde	Ikke opstillet
1946	14 mænd, 1 kvinde	8 mænd, 1 kvinde	14 mænd, 1 kvinde	4 mænd, 1 kvinde	5 mænd

Tabel 3: Opstilling af kandidater på valglisterne i perioden 1933-1946 efter køn.

ledning af jubilæet fokus på, hvad valget efter hendes opfattelse handlede om: »*Kvindernes Repræsentation i vore kommunale Raad ligger under en Procent af Mændenes. Ringere kan det da ikke være efter 25 aar med kommunal Valgret. Ingen maa blive hjemme og derved dokumentere Kvindernes Uværdighed til at besidde Valgret.*«²⁸ Altså en klar opfordring til kvinderne om selv at engagere sig i kommunalpolitik ved som et minimum at gå hen at stemme.

Også Karen Aaberg havde spidset pennen under valgkampen: »*I løbet af en Maaned skal vi have Valg til alle Landets Sogneraad og Byraad, og det er derfor paa tide, at Kvinderne gør op med sig selv, om de vil tage Del i det kommunale Arbejde...Der er saa meget i den sociale Lovgivning, som netop har Brug for Kvindernes særlige Indstilling over Livet og dets mange Spørgsmaal, og derfor maa vi ikke svigte.*«²⁹ Det er interessant, at Karen Aaberg undlod at komme med nogle direkte partipolitiske opfordringer, men i stedet betonedede vigtigheden af den kvindelige repræsentation for socialområdet. En mulig forklaring er, at hun ville udnytte den fokus, der var på socialområdet og kvindernes humane ekspertise frem for at føre en partipolitisk valgkamp i en tid, hvor specielt Socialdemokratiet havde en meget markant social profil.

I Thisted Amtsavis appellerede en række kvinder til, at de konservative kvinder skulle stemme på Marie Hansen. Denne appel er interessant, idet Thisted Amtsavis ikke havde for vane at agitere for de kvindelige kandidater, men valget tegnede til at blive en gyser, da Socialdemokratiet stod stærkt. Derfor var det nødvendigt at mobilisere alle vælgere.

Efter valget stod det klart, at Karen Aaberg blev den første kvinde i byrådet i 20 år. Med imponerende 214 personlige stemmer blev hun valgt som nr. 1 på Venstres anden liste og var dermed samtidig stærkt medvirkende til, at Venstre erobrede et konservativt mandat,

således at partiet blev repræsenteret med fire mandater. De konservative fik fem mandater, men Marie Hansen opnåede trods sin placering ikke valg.³⁰

Valget i 1937 var kendetegnet ved partiernes stigende professionalisering. De drypvise anbefalinger, som forskellige kvinder tidligere havde indrykket i forbindelse med kommunalvalgene, var i Venstre blevet organiseret af Kvindernes Agitationsudvalg, som skulle fremme kvindernes repræsentation i politik. Forbilledet var Danske kvinders politiske Samraad, som var stiftet i 1935 med det formål at vække kvinder til politisk ansvarsfølelse.³¹

Kvantitativt havde kvinderne fået en mere fremtrædende rolle på opstillingslisterne. Således opstillede alle partier for anden gang i træk kvinder på valglisterne, hvilket bragte antallet af kvinder op på fire ud af 43 kandidater. Det var den højeste andel kvindelige kandidater siden valget i 1909. Kvalitativt indtog kvinderne til gengæld ikke nogen fremtrædende rolle, idet Karen Aaberg var den eneste kvindelige kandidat med en mulighed for at blive valgt. Hun var til gengæld spidskandidat på den noget korte Venstreliste.

Professionaliseringen af partiorganisationen slog tydeligt igennem i aviserne. Venstrekvindernes Agitationsudvalg havde op til valgkampen flere annoncer i Thisted Amts Tidende, hvori de bl.a. fremhævede: »...*Vi maa sikre os, at det bliver Mennesker, der har Forstaaelse af, og baade kan og vil yde Kvinder fuld Ligestilling med Mændene i deres Arbejde, saaledes at de Tilsidesættelser, der nu som tidligere finder Sted, dog engang kan forsvinde. Dette sikrer vi os bedst ved at sørge for at faa Kvinder opstillet paa sikre Pladser paa Kandidatlisten, saa vi engang kan nå til at blive ligeligt repræsenteret med Mændene i de kommunale Raad til betryggelse for Kvinderne og til gavn for Samfundet.*«³² I Thisted Amtsavis forsøgte tidligere byråds-kandidat Marie Hansen at hjælpe den kvinde-

lige konservative kandidat fru Marie Høegh Andersen ved at fremhæve, fordi »der er mange Opgaver, hvor Kvinderne kan gøre en Indsats, ja, hvor det er gavnligt, at Sagen bliver belyst fra baade Mandens og Kvindens Side med deres forskellige Indstilling.«³³ Selv i de konservative kredse var holdningen til, at kvinder havde andre og i visse henseender bedre kvalifikationer end mændene ved at bryde igennem.

De to citater viser forskelligheden i holdningen til den manglende kvindelige repræsentation. Mens Marie Hansens udtalelse var eksponent for den traditionelle appel til kvinderne om at engagere sig i politik, angreb agitationsudvalget direkte partistrukturen for at »tilsidesætte« de kvindelige kandidater ved opstillingsvalgene. Det var blevet legitimt for kvindelige organisationer at kritisere de etablerede politiske forhold, hvilket var i tråd med tidens stigende kvindelige selvbevidsthed, hvor flere kvinder bl.a. blev selverhvervende. Den selverhvervende kvinde kom til at danne grundlag for et nyt og moderne kvindesyn.³⁴

Ved valget skete der store forskydninger i mandatfordelingen. Venstre tabte to mandater, men på trods heraf opnåede Karen Aaberg genvalg. Af de to tabte venstremandater gik det ene til Socialdemokratiet, som hermed fik syv mandater. Det andet tabte venstremandat gik til Det Radikale Venstre, som for første gang opnåede valg til byrådet. Efter en drabelig debat, hvor Aaberg i øvrigt i meget kraftige vendinger understregede, at hun ikke ville stå til ansvar for kommunens økonomi under et socialdemokratisk styre, blev det ved lodtrækning fastslået, at Thisted skulle styres af socialdemokratiets Christian Iversen de kommende fire år.³⁵

Oprindeligt skulle der have været afholdt kommunalvalg i 1941, men på grund af den tyske besættelse af Danmark blev valget udskudt til 1943. Igen havde alle opstillede partier kvindelige kandidater på listen, og forholdet

Karen Aaberg var A. M. Aabergs (borgmester og redaktør på Thisted Amt Tidende) niece og plejedatter. Hun var uddannet sygeplejerske og sad i byrådet i seks perioder i træk fra 1933 til 1958. Hendes interesse lå primært inden for socialområdet. Karen Aaberg var desuden aktiv i Dansk Kvindesamfunds afdeling i Thisted. (Lokalhistorisk Arkiv).

mellem antallet af kvindelige og mandlige kandidater blev stadig mindre.

Venstre opstillede igen Karen Aaberg som deres spidskandidat, og hun var dermed for anden gang i træk sikker på genvalg, mens husmoder Christina Dragsbæk som nr. 5 på Socialdemokratiets liste havde en reel mulighed for valg.

Trods krigens altoverskyggende betydning og avisernes opfordring til et bredt samarbejde i byrådet, bragte Thisted Amts Tidende fortsat artikler med fokus på kvindernes valgret.

Således kunne man læse folketingsmedlem Inger Gautier Schmidts formaning om, at særlige kvindeparter ville være en ulykke. Et emne der dog ikke havde været på tale i Thy.³⁶

For de thistedboer, som havde sat næsen op efter to kvinder i byrådet, blev valget en skuffelse. Karen Aaberg blev endnu engang stemt ind for Venstre, mens den socialdemokratiske Christina Dragsbæk trods sin opstilling som nr. 5 ikke blev valgt.

Ved valget i 1946 var der opstillet fem partier. Det var ikke sket siden 1929, da det uafhængige venstreparti var opstillet. Danmarks Kommunistiske Parti (DKP), som efter krigen stod stærkt specielt i de større byer, forsøgte at blive valgt ind i byrådet i Thisted. DKP opstillede som det eneste parti udelukkende mænd, og det var første gang siden 1929, at et parti ikke havde kvindelige kandidater.

Der var en mulighed for, at to, måske endda tre kvinder, blev valgt ind i byrådet. Karen Aaberg havde efter et kampvalg i Venstre fået en placering som nr. 2 på listen og var ligesom socialdemokraten fru Helga Hove-Nielsen, der ligeledes var opstillet som nr. 2, så godt som sikker på en plads i byrådet. Den konservative kandidat, fru Maria Nielsen, var opstillet som nr. 5 og kunne med et godt personligt valg blive valgt. Den radikale kandidat, fru Nehl Antonsen, var nr. 4 på listen og dermed uden mulighed for at blive stemt ind.

Aviserne var naturligt præget af krigens efterspil, men også under denne valgkamp fyldte temaet om kvindernes valgret i spalterne. Thisted Amts Tidende kunne således både referere fra den kvindelige professor Else Zeuthens og den socialdemokratiske folketingskandidat Bodil Kochs foredrag i Thisted, som begge omhandlede kvindernes manglende repræsentation i de offentlige hverv og konsekvenserne for samfundet.³⁷ Efter en krig, hvor de fatale krigsbeslutninger hovedsageligt var truffet af mænd, var det nærliggende at fo-

»Man siger, at kvinder ikke forstår at administrere, men hvem er det, som i hjemmet administrerer den største del af mandens indtægt? Det er kvinderne... Hvorfor skulle kvinden så ikke udadtil kunne forvalte?«

*Den konservative byråds kandidat
Bertha Bjerregaard
op til byrådsvalget i 1950*

kusere på, at samfundet behøvede kvindelig repræsentation.

Thisted Amts Tidende opfordrede i deres valgleder kvinderne til at deltage i valget: »*Det kan maaske knibe med at faa Kvinderne med til Valgstederne, men ogsaa denne Vanskelighed bør overvindes. Kvinderne har nu haft Valgret og Valgbarhed til Kommunalraad i snart 40 Aar, og de burde være repræsenteret i dem alle – der er Opgaver, som de har bedre Forudsætninger for at varetage end mange Mænd. Antagelig vil der blive flere Kvinder denne Gang end tidligere. Der er i hvert fald opstillet flere nu. Men der er langt igen, især paa Landet, før Kvinder bliver repræsenteret i hvert Raad.*«³⁸

Med Thisted Amts Tidendes ord in mente fik Thisted Byråd bedre forudsætninger, idet der for første gang siden 1909 blev valgt to kvinder. Karen Aaberg fik sin fjerde periode i byrådet, mens Helga Hove-Nielsen blev valgt til sin første periode. Hermed fulgte Thisted Byråd fint i tråd med udviklingen i resten af landet, hvor 348 kvinder blev valgt ind i kommunalrådene, hvilket var en fremgang på næsten 50% i forhold til valget i 1943.³⁹

Kommunalvalgene 1950-1966

Med krigen på afstand havde de danske politikere påbegyndt en modernisering af det

danske samfund. Kvindernes rolle i den nye samfundsorden skulle vise sig at blive mere fremtrædende end tidligere. Udviklingen i perioden gik mod mere ligestilling mellem kønnene, hvor den anden industrielle revolution bl.a. medførte, at flere kvinder fik uddannelse og arbejde. Det var tendenser, som også kunne spores ved valgene i Thisted.

Ved valget i 1950 var DKP forsvundet i efterkrigstidens tåger, mens de radikale ikke kunne enes om at opstille en liste. Opstillet var de tre gamle partier og en uafhængig liste med læge Prior Larsen i spidsen. Alle partierne opstillede kvinder på deres lister. Der var seks kvinder ud af 43 opstillede kandidater, og i forhold til sidste valg var det en fremgang. Langsomt nærmede opstillingsforholdet mellem mænd og kvinder sig 1909-valget. Af de kvindelige byrådsmedlemmer havde kun Karen Aaberg fået et forholdsvist sikkert mandat som nr. 3 på Venstres liste, mens byrådsmedlem Helga Hove-Nielsen denne gang var placeret på et tvivlsomt mandat som nr. 7. Aviserne nævnte ikke, at Hove-Nielsen var utilfreds med placeringen, så noget kunne tyde på, at hun ikke ønskede genvalg. Bertha Bjerregaard havde med en placering som nr. 5 på den konservative liste en god mulighed for at blive stemt ind. Hun

var som enke efter tidligere borgmester Søren Bjerregaard en offentlig person og kendt som en kvinde med stærke meninger.

Thisted Amts Tidende skruede i forhold til det seneste par valgkampe noget ned for fokuseringen på valgretsspørgsmålet. Eneste kommentar med relation til de kvindelige kandidater var blot en henkastet konstatering af, at kvinderne skam også denne gang var repræsenteret ved Karen Aaberg.⁴⁰ Hvor Thisted Amts Tidende slækkede på dækningen, opprioriterede Thisted Amtsavis sin dækning, der dog aldrig havde været omfattende. I en helsides præsentation af de konservative topkandidater kommenterede Bertha Bjerregaard kvindernes underrepræsentation således: »Man siger, at kvinder ikke forstår at administrere, men hvem er det, som i hjemmet administrerer den største del af mandens indtægt? Det er kvinderne... Hvorfor skulle kvinden så ikke udadtil kunne forvalte?«⁴¹ Bjerregaards kommentar var et tidstypisk billede af den moderne kvinde. Den var et opgør med den traditionelle opfattelse af kvindens rolle som husmoderen, der skulle passe børn og mand og udtryk for troen på, at kvinderne sagtens kunne udføre samme arbejde i byrådet som mændene.

	Konservative	Venstre	Socialdemokratiet	Det Radikale Venstre	Uafhængige Liste (Prior-listen)	Frilisten – uafhængige. (Iversens liste)	Odgaards Liste
1950	13 mænd, 2 kvinde	8 mænd, 1 kvinde	13 mænd, 2 kvinder	Ikke opstillet	3 mænd, 1 kvinde	Ikke opstillet	Ikke opstillet
1954	14 mænd, 1 kvinde	6 mænd, 2 kvinder	13 mænd, 1 kvinde	2 mænd, 1 kvinde	Ikke opstillet	2 mænd	Ikke opstillet
1958	14 mænd, 1 kvinde	11 mænd, 1 kvinde	12 mænd, 2 kvinder	Ikke opstillet	Ikke opstillet	Ikke opstillet	Ikke opstillet
1962	15 mænd, 1 kvinde	13 mænd, 2 kvinder	13 mænd, 1 kvinde	Ikke opstillet	Ikke opstillet	Ikke opstillet	Ikke opstillet
1966	13 mænd, 2 kvinder	14 mænd, 3 kvinder	17 mænd, 0 kvinder	Ikke opstillet	Ikke opstillet	Ikke opstillet	1 mand

Tabel 4: Opstilling af kandidater på valglisterne i perioden 1950-1966 efter køn.

Trods en konservativ tilbagegang på et mandat fra fem til fire og en placering som nr. 5 på listen, blev Bertha Bjerregaard valgt ind i byrådet. Det var første gang i de 41 år, kvinderne havde valgt, at de konservative havde valgt et kvindeligt medlem til byrådet. Karen Aaberg blev for femte gang i træk genvalgt til byrådet, idet hun via sine mange personlige stemmer sikrede sig det tredje og sidste venstre mandat. Det var to af Thistedes stærke kvinder, som havde fået sæde i byrådet. De havde begge fremtrædende positioner i byen og kom fra familier med stærke politiske traditioner.

I 1954 var valglisterne ikke præget af kvindelige kandidater. Kun fem ud af 43 kandidater

Bertha Bjerregaard. Enke efter tidligere dommer og borgmester Søren Bjerregaard. Hun sad i byrådet for de konservative i en enkelt periode fra 1950 til 1954, hvorefter hun trak sig på grund af alder. (Lokalhistorisk Arkiv).

var kvinder, hvilket var en tilbagegang på én kandidat. Dette forhold, sammenholdt med hvor langt nede på listerne kvinderne var opstillet, gjorde ikke udsigterne til at få genvalgt to kvinder i byrådet særligt gode. Det sikre kort, Karen Aaberg, som ifølge Thisted Amts Tidende ellers havde besluttet sig for ikke at lade sig genopstille, var denne gang endt helt nede som nr. 6. En besynderlig placering for en kandidat, som havde siddet i byrådet i så mange år og kun stillede op på opfordringer. Heller ikke på den konservative liste var den kvindelige kandidat at finde højt på listen. Byrådsmedlem Bertha Bjerregaard stillede på grund af alder (70 år) ikke op, mens Betty Frostholt (nr. 7) ikke havde chance for valg. Noget kunne tyde på, at Frostholt blot stillede op som fyld på listen, idet de konservative i 1954 havde etableret en kvindekreds, som ganske givet kunne have stemt Betty Frostholt højere op på listen, hvis hun ville. Hverken Socialdemokratiets eller de radikales kvindelige kandidat kunne forvente valg.

Avisernes omtale af kvindelig valgret var igen for nedadgående. Der var ingen referater fra foredrag om kvinders valgret, og omtale af kvinder, der var opstillet, fik ikke megen spalteplass. Man fristes til at tro, at mange af de opstillede kvinder egentlig ikke ønskede valg. Man skulle helt til Jegindø for at finde kvinder, som kunne interessere redaktionerne og det tilmed med et initiativ, som ikke før var set på disse kanter. På Jegindø havde der ikke tidligere været et kvindeligt medlem af sognerådet. For at ændre på dét, blev en ren kvindelig liste opstillet. Problemet var blot, at kandidaterne på listen for det første ikke var klar over, at de var opstillet til valg, og for det andet egentlig ikke ønskede valg! Således udtalte Jegindø-listens spidskandidat, fru Bjerregaard, som i øvrigt var erklæret modstander af kvinders deltagelse i politik: »Jeg kan forsikre Dem om, at ingen af de damer, som er opstillet på listen,

har haft nogen som helst anelse om, hvad der var på færde.» Jo – Jegindø-kvinderne forstod at komme i aviserne.⁴²

Da valgresultatet forelå, stod det klart, at Karen Aaberg igen blev den eneste kvinde i Thisted Byråd. Hun havde et godt valg med 155 personlige stemmer, hvilket var nok til et af Venstres fire mandater. På Jegindø kom sognerådet traditionen tro til at bestå af mænd. Kvindelisten fik 0 stemmer! Mærkværdigt at ikke blot en af stillerne eller kandidaterne havde stemt på listen.

I 1958 kunne kvinderne fejre 50 års valgsjubel til de kommunale råd. I Thisted Byråd havde de været fast repræsenteret siden valget i 1933 af mindst én kvinde, nemlig Karen Aaberg. Op til det forestående valg havde hun imidlertid besluttet sig for at sige stop. En institution og garant for kvindelig repræsentation i Thisted Byråd takkede hermed af. To kvinder så ud til at afløse hende i byrådet. På den socialdemokratiske liste havde Elna Bohm fået en sikker plads som nr. 3. Hun var gennem sit mangeårige arbejde i Thisted Sygekasse og engagement i bl.a. Thisted kooperative Husmoderforening et kendt ansigt i byen. Det samme kan siges om nr. 2 på Venstres liste Sidsel Marie Petersen. Hun var gift med malermester Ove Petersen, som gennem mange år havde siddet i byrådet for Venstre.

I forhold til sidste valg var Thisted Amts Tidende fyldt af artikler og læsebreve om kvindernes underrepræsentation i de kommunale råd. I et læserbrev skrev Mitte Larsen således: »Jeg vil gerne sige til de thylandske mænd: Tag jeres kvinder med i spørgsmålet om, hvem der skal stilles op til kommunale råd og til de thylandske kvinder: Vis, at I er vågne – gør et stykke arbejde for, at også kvinder kan få sæde i de kommunale råd.« Mitte Larsens holdning ligger helt i tråd med Bertha Bjerregaards »moderne« kvindeopfattelse. Hun fokuserer ikke som udtalelserne fra 1930'erne på, at kvindernes evner ud i det

Elna Bohm arbejdede i mange år ved Thisted Sygekasse og var derudover engageret i Thisted kooperative Husmoderforening og Danske Kvinders Beredskab. Fra 1958 til 1962 sad hun i Thisted Byråd for Socialdemokratiet. (Lokalhistorisk Arkiv).

sociale arbejde skal legitimere deres valg. Fokus er rettet mod, at kvinderne er lige så kvalificerede som mændene til at sidde i byrådet.⁴³

I Thisted gjorde vælgerne deres til at vælge flere kvinder i byrådet. For tredje gang siden 1909 blev to byrådspladser besat af Elna Bohm og Sidsel Marie Petersen. Bohm fik et flot valg med 333 personlige stemmer, hvilket var næstflest på Socialdemokratiets liste, mens Sidsel Marie Petersen fik 94 personlige stemmer på Venstres liste.

Ved valget i 1962 blev der kun valgt én kvindelig kandidat ind i Thisted Byråd. Trods tilbagegangen kan resultatet alligevel betegnes som

en succes. Samtlige partier opstillede kvinder, men det var kun Venstres Sidsel Marie Petersen (nr. 4), som kunne gøre sig forhåbning om valg. Hos Socialdemokratiet ønskede Elna Bohm ikke genvalg, mens den kvindelige afløser på listen, Ane Marie Nielsen, var opstillet som nr. 12. På den konservative liste var Lis Poulsen (nr. 7) ligeledes uden mulighed for valg. Kvindernes placering på listerne sandsynliggjorde hermed det scenarium, at ingen kvinder ville blive valgt til byrådet.

Thisted Amts Tidende havde øjensynlig fået en mission – nemlig at forbedre kommunalrådsarbejdets image hos kvinderne. Således

Sidsel Marie Petersen sad i byrådet for Venstre i perioden 1958 til 1970, hvor hun hovedsageligt beskæftigede sig med det sociale område. Hun var gift med tidligere malermester og mangeårigt byrådsmedlem for Venstre Ove Petersen. (Lokalhistorisk Arkiv).

blev der bragt flere interviews med kvindelige byrådsmedlemmer, der bl.a. fremhævede arbejdets spændende og udfordrende karakter og det faktum, at kun 495 kvinder sad på by- og sognerådernes 11.529 mandater.⁴⁴ Op til valget bragte man en sidste opfordring til at stemme personligt på en kvinde på Venstres liste: »*En stemme kan netop være afgørende, og mange kvinders personlige stemmer kan være med til, at en kvindelig kandidat langt nede på listen kan blive valgt.*»⁴⁵

Venstres Sidsel Marie Petersen fik flest personlige stemmer af samtlige venstrekanidater og sikrede sig derved et af Venstres tre mandater. Thisted Amts Tidendes artikler kan have fået vælgere, som ellers ville have stemt på listen, til at stemme personligt på en kvinde. Til trods for at Thisted Byråd mistede et kvindeligt medlem, må valget med demokratiske briller betegnes som en succes, når man erindrer kvindernes dårlige placering på opstillingslisterne.

Valget i 1966 var det sidste inden kommunalreformen i 1970. Udviklingen havde overhalet sogne- og købstadskommunerne inden om, og konklusionerne i de digre rapporter, som flere år i forvejen var udarbejdet, var klar: Nedlæg de små enheder, for den kommunale forvaltning skulle stå mål med de krav, som borgerne stillede.

Mange nye stillede op til valget i 1966. Opstillet var 50 kandidater fordelt på de tre gamle partier og den tidligere socialdemokrat Svend Odgaards liste, hvilket var det højeste antal hidtil. De kvindelige kandidater udgjorde 10%, idet Venstre havde opstillet tre og de konservative to. Socialdemokraterne havde for første gang siden 1925 ikke opstillet en kvindelig kandidat. To af Venstres kvindelige kandidater havde chance for valg. Den nyopstillede Ester Søndergaard, dommer ved Thisted Byret, var spidskandidat for Venstre. Det var første gang, siden Karen Aaberg i 1937 var opstillet som nr.

Ester Søndergaard blev dommer ved retten i Thisted i 1964. I perioden fra 1966 til 1974 sad hun i byrådet for Venstre. Byrådet valgte hende i 1966 til 1. viceborgmester. (Lokalhistorisk Arkiv).

1, at en anden kvinde indtog denne position. Ester Søndergaard havde gode muligheder for at blive en stemmesluger. Hun var kendt i offentligheden, og qua sit job fremstod hun troværdig og principfast. Endvidere kunne Venstres byrådsmedlem Sidsel M. Petersen (nr. 4) ved et godt personligt valg opnå genvalg.

De lokale aviser fulgte linien fra de seneste to valg og dækkede med flere artikler pro-

blemet omkring kvindernes underrepræsentation. Thisted Amts Tidende var således til debatmøde i Hurup om *De hellige køer i dansk politik*. I referatet kan man læse, at de kvindelige vælgere i Sydthy også tog emnet alvorligt: »Fru Anna Andersen, Visbyaa, nøjedes med et enkelt emne, nemlig mandskønnets absolutte suverænitæt inden for det offentlige liv... Her gælder endnu devisen: *Hvad fatter gør, er altid det rigtige*.«⁴⁶ Anna Andersens udsagn er et udtryk for den holdningsforskel, som kunne spores mellem land og by. I mange hjem på landet var kvinderne fortsat låst fast i husmoderrollen. I byerne havde de stærke kvinder indledt kampen for frigørelse og et mere moderne kvindesyn, som indebar, at kvinderne gjorde oprør, når de blev undertrykt.

Byrådet blev en kvinde rigere ved valget i 1966. Ester Søndergaard bragede ind i byrådet med 168 personlige stemmer. Det andet af Venstres mandater gik til Sidsel Pedersen, som endnu engang fik et flot personligt valg med 150 personlige stemmer trods opstillingen som nr. 4 på listen. To ud af Venstres tre byrådsmedlemmer var hermed kvinder, og det var ikke tidligere set i Thisted Byråds historie, at to kvinder var stemt ind fra samme parti. Ikke overraskende kom ingen af de tre andre kvindelige kandidater i byrådet.

Hvorfor stiller så få kvinder op?

Undersøgelsen af den kvindelige repræsentation i Thisted Byråd viser, at 13 kvinder blev valgt. Antallet synes ikke imponerende, når det tages i betragtning, at der blev afholdt 15

	1909	1913	1917	1921	1925	1929	1933	1937	1943	1946	1950	1954	1958	1962	1966
Kvinder i byråd	2 ud af 11	0 ud af 11	0 ud af 11	0 ud af 15	0 ud af 15	0 ud af 15	1 ud af 15	1 ud af 15	1 ud af 15	2 ud af 15	2 ud af 15	1 ud af 15	2 ud af 15	1 ud af 15	2 ud af 15

Tabel 5. Antal kvinder i Thisted Byråd i perioden 1909-1966.

byrådsvalg, hvor 213 mandater blev fordelt, og at halvdelen af de opstillingsberettigede var kvinder.

Det kan derfor undre, hvorfor der ikke blev valgt flere kvinder. Som undersøgelsen dokumenterer, skyldes det lave antal, at der var få opstillede kvinder, og at mange af dem ofte var uden reel mulighed for valg på grund af en placering langt nede på listerne.

Denne konklusion leder til et nyt spørgsmål: Hvorfor var der så få kvinder, der stillede op til byrådsvalgene. Det kan ikke besvares entydigt, da holdningen til kvinders valgret og deres repræsentation ændrede sig fra 1909 til 1966.

Kimen til at forstå ændringerne i antallet af kvinder i byrådet ligger i holdningen til og forståelsen af kvindernes rolle i samfundet generelt. I den første periode fra 1909 til 1933 var den fremherskende opfattelse hos mænd såvel som kvinder, at kvinderne skulle tage vare på familien. Det traditionelt konservative Dansk Kvindesamfunds nej til at finde kandidater til de konservative op til valget i 1929 er et eksempel på, at det var svært at engagere kvinderne. Hvis de endelig skulle engagere sig, var det i hjælpekasserne, som beskæftigede sig med socialpolitik, hvilket blev anset for værende et »kvindeområde«. Det handlede om at drage omsorg for andre – en rolle, som kvinderne også havde i familierne. I Thisted var der da også en del kvindelige medlemmer i hjælpekassen, bl.a. Karen Aaberg.

At Bertha Nielsen og frk. Marie Preuss til trods herfor blev stemt ind ved det første valg skyldes, at partierne bag forliget om den nye valglov – Socialdemokratiet og Venstre – opstillede dem på sikre pladser. Medvirkende hertil har ganske givet været, at begge kandidater var kendte som dygtige kvinder med principfaste meninger, som qua deres job og fritid havde et stort netværk.

Valget i 1933 markerer et skifte, idet kvinderne herefter havde fast repræsentation i byrå-

det. Det skyldes i det væsentligste udviklingen og forandringen af kvindernes rolle i samfundet, hvor kvindernes moderne selvopfattelse spirede. Flere kvinder blev selverhvervende og fik derved mere frihed til selvbestemmelse og dermed også mere lighed i forhold til mændene. Det kom bl.a. til udtryk ved, at flere kvinder blev engageret i politik. I Thisted var det de stærke kvinder, som fik plads i byrådet. Man kan blot nævne Bertha Nielsen, Karen Aaberg, Bertha Bjerregaard og Ester Søndergaard, der alle havde fremtrædende positioner i byen. At være en offentlig person var en væsentlig faktor for at sikre gunstige placeringer på opstillingslisterne og mange stemmer ved valgene.⁴⁷

Omstruktureringen af den kommunale forvaltning i forbindelse med 1933-socialreformen, hvor hjælpekasserne blev nedlagt, styrkede processen. Mændene anerkendte kvindernes kompetence inden for specielt socialområdet, og skulle kvinderne have indflydelse, måtte de stille op til byrådet. Venstres Karen Aaberg var et eksempel på en kvinde, som var valgt ind i hjælpekassen for ved 1933-valget at blive valgt ind i byrådet. Således steg antallet af kvindelige repræsentanter i kommunerne på landsplan ved hvert valg fra 1933 frem til 1966.⁴⁸

Udviklingen i kvindesynet slog også igennem i pressen. Forskellen i avisernes behandling af kvindernes valgret var – som undersøgelsen viser – markant i de to perioder. I den første periode blev der bragt nogle få indlæg og artikler, som var appellerende i deres retorik. I den anden periode var der mere fokus på problemet. Internt i partierne, eksempelvis i Venstre Kvindernes Agitationsudvalg, tog man fat om problemet ved bl.a. at anvende den dengang politiske dagspresse som platform for debatindlæg møntet på ens vælgerskare. Der er ingen tvivl om, at de borgerlige partier frygtede at miste kvindelige vælgere til især Socialdemokratiet med dette partis sociale profil og moderne appel med kvindernes ret til arbejde

og uddannelse. Undersøgelsen viser, at der er en tendens til, at dagbladene fokus på kvindelig valgret giver flere stemmer på kvinderne. Således kan der spores en sammenhæng mellem dagbladene stigende interesse omkring jubilæerne for kvindernes valgret og antallet af kvindelige byrådsmedlemmer.

Gennem den undersøgte periode var tendensen, at flere og flere kvinder blev valgt ind i byrådet som tiden gik, men set i forhold til at kvinderne udgjorde halvdelen af vælgerskaren, var kvinderne fortsat kraftigt underrepræsenteret. De talrige opfordringer i dagbladene er et vidnesbyrd om, at problemstillingen blev taget alvorligt – i hvert fald blandt kvinder. Alligevel ønsker nogle kvinder trods opfordring ikke at stille op. Det er en problemstilling, der i høj grad lever i dag, hvor kvinderne fortsat er underrepræsenteret i politik og erhvervsliv. Det paradoksale er jo, at der i dag ikke er mange,

som sætte spørgsmålstegn ved kvindernes evner og lederegenskaber. Grundene til underrepræsentationen på ledende poster i politik og erhvervsliv er bl.a., at mange kvinder er fanget i skismaet mellem karriere og familieliv. Rekrutteringsstrukturen fremmer heller ikke kvindernes muligheder, idet magteliten ofte er mænd, og de har en tendens til, trods gode intentioner om det modsatte, at rekruttere andre mænd. I Norge har kvindernes underrepræsentation medført lovgivning på området, således at en vis del af bestyrelsesposterne skal besættes af kvinder. Så langt er vi ikke i Danmark – endnu.

Thomas Norskov Kristensen

Født 1979. Cand.mag. i historie og samfundsfag. Fra 2007 ansat som arkivar ved Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Kilder

Andersen, Poulsen og Skipper: *Thisted Købstads Historie bd. 2* (Knakken, Thisted, 1998)

Dam, Hanne: *På trods – 100 års kvindehistorie* (Danske Kvinders Nationalråd, København, 1999)

Jørgensen, Harald: *Lokaladministrationen i Danmark* (Gads Forlag, København, 1985)

Olsen, Olaf (red.): *Gyldendal og Politikens Danmarks Historie bd. 6* (Gyldendals Bogklubber, København, 1993-)

Rasmussen, Erik: *Komparativ Politik I* (Gyldendals Forlag, København, 1968)

Rerup, Lorenz: *Gyldendals Danmarks Historie bd. 6* (Gyldendal, København, 1989)

Skovmand, Roar: *De folkelige bevægelser i Danmark* (Schultz, København, 1951)

Thisted Amtsavis 1908-1966

Thisted Amts Tidende 1909-1966

Generel information om kvindebevægelsen på www.kvinfo.dk

Hjælpekasseloven af 1907 er gengivet på følgende adresse: www.im.dk/publikationer/historie_inm/kap04.htm

Noter

- 1 I denne artikel bliver kommunalråd anvendt som en samlet betegnelse for byråd og sogneråd.
- 2 Undersøgelsen fokuserer udelukkende på de kvindelige kandidater, som blev *valgt* ved byrådsvalgene. Derfor er de suppleanter, som i valgperioden fik plads i byrådet, ikke omfattet af undersøgelsen.
- 3 Opfattelsen er en forsimplet udgave af David Eastons politikmodel. Mere om Easton se Erik Rasmussen: *Komparativ Politik I*, (Gyldendals Forlag, København, 1968), s. 66
- 4 Demokratiske principper blev anvendt i købstæderne, før de blev lovfæstet med Grundloven. I 1837 ind-

- førtes i købstæderne en fast borgerrepræsentation, som sammen med den kongeligt udpegede borgmester skulle bestyre byens anliggende. Borgerskabet og storbønderne udgjorde vælgerkorpset til disse kommunale råd. Vedtagelsen af Grundloven i 1849 lovfæstede, at kommunerne fik selvstændighed til at fastlægge sine opgaver dog under tilsyn af staten. Hermed fik kommunalrådene selvstyre, og det blev begyndelsen til den decentrale forvaltningsstruktur, som vi kender i dag.
- 5 Byrådene blev opdelt i en større og en mindre del. Til den større del var samtlige købstadsbeboere, som var valgbar til Folketinget, havde boet i kommunen i et år og betalt direkte skat, valgbar. Valgbar til Folketinget var enhver uberygtet mand, som havde indfødsret og var fyldt 25 år. Den mindre halvdel skulle vælges af den 1/5 af købstadsbeboerne, som havde betalt 2/3 skat i kommunen. Lignende valgeregler var allerede i 1855 blevet vedtaget for sognerådene. Harald Jørgensen: *Lokaladministrationen i Danmark*, (Gads Forlag, København, 1985) s. 312f og 331ff
 - 6 Roar Skovmand: *De folkelige bevægelser i Danmark*, (Schultz, København, 1951), s. 104
 - 7 Mill var en af de første fremtrædende mænd i det ellers meget konservative England, som krævede, at kvinderne skulle have flere og forbedrede rettigheder.
 - 8 Lorenz Rerup: *Gyldendals Danmarks Historie bd. 6*, (Gyldendal, København, 1989), s. 121f
 - 9 Ibid s. 121
 - 10 Alle kvinder over 25 år kunne stemme, hvis de opfyldte kravet om bopælspligt og skattebetaling. Valgretsbestemmelserne til den større og mindre del blev afskaffet.
 - 11 Thisted Amtsavis 29. feb. 1908.
 - 12 Thisted Amts Tidende 17. jan. 1908
 - 13 Mere om hjælpekaserner se Harald Jørgensen: *Op.Cit.*, s. 335ff og http://www.im.dk/publikationer/historie_inm/kap04.htm. Kvindernes repræsentation i hjælpekaserner og hjælpekassernes rolle i det offentlige arbejde ligger uden for denne artikels fokusområde og vil derfor ikke blive behandlet i detaljer.
 - 14 Harald Jørgensen: *Op.Cit.*, s. 332 og Roar Skovmand: *Op.Cit.*, s. 78f. 76% af alle mænd over 25 år havde stemmeret.
 - 15 I perioden fra 1917-1919 blev redaktør Aaberg udpeget til borgmester.
 - 16 De steder i artiklen, hvor kandidaterne ikke er nævnt med titel eller fornavn, skyldes avisernes manglende referencer.
 - 17 Andersen, Poulsen og Skipper: *Thisted Købstads Historie bd. 2*, (Knakken, Thisted, 1998), s. 327ff
 - 18 Bertha Nielsen sad kun i byrådet indtil oktober 1909.
 - 19 Thisted Amts Tidende 1. marts 1913. I Thisted var der 1046 stemmeberettigede kvinder mod 1045 mænd.
 - 20 Thisted Amtsavis 5. marts 1913.
 - 21 I Thisted var 1046 kvinder stemmeberettiget mod 1045 mænd.
 - 22 Ud af de 1046 stemmeberettigede kvinder stemte 586. Det giver en stemmeprocent for de kvindelige vælgere på 56 mod 54% ved sidste valg. Den totale stemmeprocent var på 68,2.
 - 23 Thisted Amts Tidende 8. marts 1913.
 - 24 Thisted Amtsavis 8. marts 1929.
 - 25 Thisted Amts Tidende 4. marts og 8. marts 1929.
 - 26 Thisted Amtsavis 8. marts 1929.
 - 27 Inger Gautier sad i perioden 1918-1948 både i Lands-tinget og Folketinget for Venstre.
 - 28 Thisted Amts Tidende 2. feb. 1933.
 - 29 Thisted Amts Tidende 14. feb. 1933.
 - 30 Thisted Amtsavis 10. marts 1933.
 - 31 Hanne Dam: *På trods – 100 års kvindehistorie*, (Danske Kvinders Nationalråd, København, 1999), s. 62
 - 32 Thisted Amts Tidende 15. feb. 1937 og 25. feb. 1937.
 - 33 Thisted Amtsavis 6. marts 1937.
 - 34 Hanne Dam: *Op.cit.*, s. 40ff.
 - 35 Andersen, Poulsen og Skipper: *Op.cit.*, s. 338f.
 - 36 Thisted Amts Tidende 12. april 1943 .
 - 37 Bodil Koch blev i 1947 valgt ind i Folketinget for Socialdemokratiet. Hun blev landets første kvindelige kirkeminister (1953-1956) og senere kulturminister (1966-1968).
 - 38 Omtalte artikler bragt i Thisted Amts Tidende 27. feb., 5. marts og 12. marts 1946.
 - 39 Hanne Dam: *Op.Cit.*, s. 78.
 - 40 Thisted Amts Tidende 9. marts 1950.
 - 41 Thisted Amtsavis 8. marts 1950.
 - 42 Thisted Amts Tidende 24. feb. 1954.
 - 43 Thisted Amts Tidende 13. feb. og 3. marts 1958.
 - 44 Thisted Amts Tidende 18. jan. 1962 og 10. feb. og 17. feb. 1962.
 - 45 Thisted Amts Tidende 3. marts 1962.
 - 46 Thisted Amts Tidende 12. jan. og 4. feb. 1966.
 - 47 Hanne Dam, *Op.Cit.*, s. 42ff.
 - 48 <http://www.kvinfol.dk/side/876/>.